

PANUN pakinoita

Anna-Liisa ja muita Minna Canthin näytelmiä

Minna Canth aloitti, kuten useimmat tietävät, näytelmäkirjailijan uransa Bergbomin teatterissa. Bergbomin sisarukset — Kaarlo-tohtori ja hänen sisarensa Emilie — ja Suomalainen teatteri olivat vuosikymmeniä yksi ja sama käsite. Kaarlo Bergbom, hengeltään ja osaksi myös kieleltään suomalaistunut ruotsinkielinen, esiintyi kirjailijana hänkin, mutta kun hän ei halunnut enää kirjoittaa ruotsiksi eikä tuntenut jaksavansa omaksua suomea niin, että olisi todella pystynyt luomaan jotain merkittävää tällä kielellä, hän luopui haaveilemastaan kirjailijan urasta jokseenkin tietoisesti. Ratkaisu ei hänelle varmaankaan ole ollut helppo, mutta tuntuisi siltä, että hänen täytyi henkisesti mieleensä saada joltinakin korvaus teatterimiesurastaan.

Tri Bergbomin kaltaista teatterinjohtajaa ei meillä kai ole toista ollut. Hän oli johtaja, dramaturgi, ohjaaja ja yleensä kaikkea, mitä aloittelevassa teatterissamme tarvittiin. Hän avusti suomalaisia näytelmäkirjailijoita heidän näytelmiensä viimeistelyssä. Hänen kynänsä jälki näkyy monenkin suomalaisen kirjailijan parhaissa näytelmissä. Alkaen aikalaisesta ja ystävästä Aleksis Kivestä olivat hänen kanssaan yhteistoiminnassa mm. A. Rahkonen, Ewald Ferdinand Jahnsson, Robert Kiljander, von Numers, Teuvo Pakkala, Martti Kurikka, J. H. Erkko, Linnankoski ja Minna Canth. Rva Cant-

hin ensimmäisen näytelmän, Murtovarkaus, valmistusvaiheista alkaen oli näiden kahden kirjailijan yhteistyö kiinteää ja sopu hyvä. Mielihyvin otti »tohtori» — näinhän Kaarlo Bergbomia yleensä kutsuttiin — vastaan kaipaamansa suomalaisen näytelmäesikoisen ja tunteensa tulkitsi hän välittömästi jo ensimmäisessä kirjeessään: »Suurella mielihyvällä olen lukenut teidän, monessa kohden sangen viehättävän kansannäytelmänne Murtovarkaus. — Minä katson teoksenne hyvin sopivaksi Suomalaisen Teatterin repertoarille ja otan sen mieleläni näyteltäväksi.» Hänen mielestään ei Kiven esiintymisen jälkeen ole näin ilahduttavaa tapausta suomalaisen näytelmäkirjallisuuden historiassa sattunut (kysymyksessä on vuosi 1879). Samassa kirjeessä hän ehdottaa kuitenkin eräitä laajennuksia jne, kuten mm. tri Greta von Frenckell-Thessleff kertoo.

Kirjeenvaihto, yhteistyö ja ystävyyden jatkuu sitten kiinteänä ja lujittavana vuosikausia Bergbom-sisarusten säikkymättä ystäväänsä radikaalisimpiakaan kapaleita. Peikästään positiivisesti ei tosin tohtorikaan aina vaikuttanut, kuten tutkijat ovat voineet todeta esim. Työmiehen vaimon syntyvaiheita seuratesaan, mutta se ei tee suinkaan vähemmän merkittäväksi hänen osuuttaan. Millään tavalla ei Kaarlo B. kuitenkaan missään vaiheessa väheksy Minnan lu-

vaa kykyä, päinvastoin hän asettaa hänet aina hyvin korkealle jalustalle ihailien hänen intoaan ja iloiten tästä teatterillemme niin kallisarvoisesta draamallisesta kyvystä. 1885 Minna Helsingin matkallaan røy Bergbomien kodissa ja pitää sitä suurena elämyksenä. Matkoillaan sekä tohtori että hänen seurueensa vierailivat Minna-rouvan kodissa Kuopiossa ja kirjeenvaihto osoittaa molemminpuolisesti, että he arvostivat toinen toisensa hyvin korkealle.

Tätä taustaa vasten katsottuna tuntuu yllättävältä, että Minna Canth eräissä myöhemmissä vaiheissa luopuu Suomalaisesta teatterista ja antaa uuden kappaleensa ruotsalaiselle teatterille. Tämä kappale on, Sylvi, joka kai välähti hänen mieleensä ensimmäisen kerran niihin aikoihin, kun häntä juhlittiin Papin perheen mestarillisena tekijänä. Alunperin on Minna ryhtynyt Sylviään kirjoittamaan vanhalle teatterilleen ja senkin johdosta käydään hänen ja Emilian välillä vilkasta kirjeenvaihtoa. Mutta käy jotenkin niin kummasti, että Sylvin henkilöt »alkavat puhua ruotsia», näin ainakin asian esittää suomen-ruotsalainen tutkija, rva Frenckell-Thessleff. On kuin Sylvir henkilöt olisivat alkaneet puhua oman seurapiirinsä kieltä! Tulos on joka tapauksessa se, että näytelmästä tulee ruotsinkielinen ja että Minna tarjoaa sen ruotsalaiselle teatterille, niin kauan kuin hän Bergbomien takia empikin. Eräs tapaus, n.s. Numers-riita, johon tässä ei ole aihetta kajota, mutta jossa oli kysymys kirjailijan ja

häntä avustaneen teatterinjohtajan (tohtorin!) palkkioista ja tekijänoikeudesta yleensä ratkaisi asian Suomalaisen teatterin vahingoksi. Minnan luopuminen yllätti täydellisesti Bergbom-sisarukset ja nämä ystävät, joiden ylistyksissä aikaisemmin tuskin oli ollut varaa lisäyksille, vimmastuvat nyt ja menettäen itsehillintänsä ja arvostelukynsä — sinänsä ymmärrettävä tilanne, kun tutustuu ajankohdtaan ja olosuhteisiin yksityiskohdista.

Kerroin tämän »tragedian» tässä yhteydessä siksi, että se osoittaa, mistä todella oli kysymys, kun Minna Canth sitten jälleen palasi Suomalaisen teatterin palkeille. Kaikille tämä paluu, joka tapahtui Anna Liisan merkeissä, ei ollut yllätys kaikkein vähiten kirjailijalle itselleen, sillä hänellä ei koskaan ollut ollut aikomustakaan hylätä äidinkieltään. Varsinaisesti Minna-rouvan suurellisesti juhlittu 50-vuotispäivä kuitenkin vastasulatti jään hänen ja Bergbomien välillä, mistä molemmin puolin vilpittömästi iloittiin. Vuoden 1895 alussa on näytelmä Anna Liisa jo hyvää vauhtia valmistumassa, sillä kirjailija tuntee mielensä sovinnonteon jälkeen kevyeksi. Jo tammikuussa valmistuvat kaksi ensimmäistä näytöstä jokseenkin lopulliseen muotoonsa ja kolmas valmistuu, tosin pitkän muokkauksen jälkeen, elokuussa. Tällä kertaa ei tohtorikaan ryhdy korjailemaan sitä, vaan harjoituksiin ryhdyttään heti.

Anna Liisan aihe on ilmeisesti kauan kyttenyt kirjailijattaren mielessä. Nuoren lapsenmurha-

jan tragedia oli sosiaalisessa mielessä kiinnostanut häntä kymmenen, toistakymmentä vuotta. Mehän tiedämme, kuinka lämpimästi Minnan sydän sykki karsivien puolesta. Niihin aikoihin, jolloin hän suunnitteli työläisnäytelmiään ja novellejaan, hän vankilassa tutustui naispuoliseen vankiin, jonka tarina liikutti hänen mieltään. Tämä puhdaspiirteiseksi mainittu komea nuori nainen oli lapsenmurhaaja. Muistelen lukeneeni, että rva Canth eräissä kirjeissäänkin olisi puhunut lapsenmurhaajan tragediasta ja että hän olisi maininnut eräissä mielessä hyvin ymmärtävänsä, miten niinkin onnettomasti voi käydä.

Käydessään nyt siis Sylvinsä jälkeen vihdoin käsiksi tähän aiheeseen, Minna ilmeisesti tuntee kypsyneensä, olevansa valmis, suorastaan pakotettu kajoamaan tähän vaikeaan aiheeseen. Onnellisen luomisvireen vallassa hän myös tekee siitä näytelmän, jota on mainittu hänen näytelmistään taiteillisimmaksi. Syvin innoitus on ehkä nytkin saatu omista kokemuksista, joista hän aikanaan maksoi kalliin hinnan. Tavallaan siis, ei tietenkään mitenkään suoranaisesti, Minna tilittää omaa itseään tässäkin. Taiteellisessa mielessä Anna Liisa on kaunis joutsenlaulu suurelle elämäntyölle. Jollain tavoin näytelmä myös on eräänlainen s u m m a s u m m a r u m. Viimeisin MC:n tutkijoista, tri Frenckell-Thessleff kirjoittaaakin siitä mm nämä rivit, joita en malta olla lainaamatta, kun Anna Liisa nyt juuri on meillekin niin päiväkohtainen aihe: »Mutta vaikka aihe onkin

noudettu uudelta sielun alueelta ja vaikka ulkonainen aihe niinkään on kokonaan uusi, tuntuu tässä Minna Canthin viimeisessä suuressa draamassa sama salaperäinen yhteenkuuluvaisuus hänen varhaisemman runoutensa kanssa ja sen henkilöissä (sama) merkillinen sukulaisnäkö aikaisempien runohahmojen kanssa.» Hän jatkaa kuitenkin: »Mutta huolimatta näistä enemmän tai vähemmän piilevistä juurisäkeistä, jotka liittävät uuden näytelmän hänen varhaisempaan tuotantoonsa, vaikuttavat Anna Liisan henkilöt kuitenkin kokonaan uusilta ja taitavasti yksilöllistetyiltä ja draama kokonaisuudessaan uudelta ja syvästi omaperäiseltä.»

Juuri tätä — »uutuus» ja omaperäisyys — on nähdäkseni vaikuttanut sen, että Anna Liisa on jaksanut näin hyvin elää ja ilmeisesti myös elää varmemmin kuin moni muu rva Canthin näytelmä. Jo nyt, kuluvan lokakuun 2 päivänä, tuli kuluneeksi 55 vuotta Suomalaisen teatterin ensi-illasta. Useimmat meistä tutustuivat jokin aika sitten myös Anna Liisasta tehtyyn filmiin, joka sai suuren menestyksen. Kun Oulun Näyttämö nyt on tämän klassillisen kappaleen ottanut ohjelmansa se toivottavasti sillä saa paljon uusiakin ystäviä. Jos merkit vähänkään pitävät paikkansa tulee katsomo täyttymään kerta toisensa jälkeen, sillä näin tapahtui ainakin viimeksi, kun täällä Anna Liisaa esitettiin.

Canthia kannattaa aina katsoa ja Anna Liisa kannattaa nähdä!